

Kgutsufatso ya puo ya Mookamedi kopanong ya bo-mashome a robedi le metso e mene ya batshwari ba diabo

Selelekela

Maqalong a nako ya ka ya tshebetso yeo ke e balletsweng lekgetlo la bobedi ke le Mookamedi wa Banka ya Reseve, ke thabile ebile ke motlotlo ho bolela hore bohobo ba merero e neng e behilwe *Puong yaka ya pele ke le Mookamedi wa Banka* e ile ya phethahala dilemong tse hlano tse fetileng. Ka kakaretso infoleishene e ile ya laolelwa maemong a amohelang mme le ditebello tsa infoleishene di ile tsa theohela tlase. Leano la tsa ditjhelete la ho beha moedi wa infoleishene le tsela e latelwang ya ho nka diqeto tse tsepameng le ile la kenngwa tshehetsong. Ho etswa hwa leano la tsa ditjhelete le bonaletsang le ile la ntlafatswa ka mokgwa o bonahalang. Bohlokomedi ba dibanka bo tsepameng, bo ipapisitseng le bohlahlobi ba dibanka ba matjhaba bo ile ba kenngwa tshehetsong. Ka hodimo ho moo, tsamaiso ya kahare ya Banka e ile ya behwa motjheng.

Banka e boetse ya sebetsa hantle ntlheng tse ngata selemong se fetileng. Katleho ya bohlokoa haholo e bile ho theoha hwa sekgahla sa infoleishene ho ba kahare ho meedi e behilweng. Tswelopele e nngwe hape e kgolo e ile ya fihlelwa ho shebana le tsamaiso ya ho ba teng hwa dithjelete tsa matjhaba. Maikemisetsa a mang a fihletseng e bile ho ntlafatsa tsamaiso ya boteng ba ditjhelete tsa ka hare ho naha, mekgwa ya tlhokomelo ya dibanka le mokgwa wa ditefo wa naha; tema e ile ya etswa ho ntlafatsa maemo a tshireletso a tjelete ya pamapiri le tjelete ya tshepe ya diranta tse hlano (R5); ho itahlela ka setotswana ntlheng ya tshebedisano mmoho le dinaha tsa tikoloho; taolo ya ditjeo tsa basebetsi le tsa tshebetso; kwetliso le thuto ya basebetsi; ntlafatso ya moralo wa leano la basebetsi le sebetsang hantle mme le seng ditjeo di hodimo; le ho kenngwa tshehetsong hwa mokgwa o motjha wa tshwari ya dibuka ho ikamahantswe le maemo a matjhaba a boemo bo phahameng.

Maemo a tsa moruo matjhabeng

Katleho yeo Banka e e fihletseng selemong se fetileng e ile ya etsahala ho ikamahantswe le ho matlafala hwa moruo wa lefatshe ka bophara ho tloha ho moruo o neng o putlame hanyane dilemong tse leshome tse fetileng, ka kgolo ya moruo e eketsehileng karolong ya bobedi ya selemo sa 2003. Ha moruo o ntlafalang o bonahala ditikolohong tsa lefatshe kaofela, sekgahla sa kgolo se fapana ho ya ka ditikoloho ka ho fapana. Ho fetohela kgolong e hodimo hwa moruo ho ile hwa bonahala haholo Asia, haholo-holo China, hammoho le Dinaheng tse Kopaneng tsa Amerika.

Ho ntlafala hwa moruo lefatsheng ka bophara ho ne ho tsamaisana le ditheko tse phahameng tsa oli le tsa disebediswa. Sethathong, ho ne ho bonahala eka keketseho ya ditjeo tsa tlhahiso ya thepa dinaheng tse tswetseng pele e ka di tla patallwa ka diphaello feela. Ho tloha maqalong a selemo sa 2004 infoleishene ya lefatshe ka bophara e ile ya qala ho nyoloha ka mokgwa o neng o shebahala eka o potlakile. Le ha ho le jwalo, nyoloho e kgolo ena e ne e hlaha boemong bo neng bo le tlase. Boemo bo tlase ba infoleishene, bo ile ba etsa hore ho be bobebe ho dinaha tse tswetseng pele ho latela leano la ditjhelete tsa mmuso le la tsa ditjhelete a nyehlileng. Karolong ya pele ya selemo sa 2004, tse ding tsa dinaha tse tswetseng pele di ile tsa qala ho latela maano a tihleng.

Maemo a mebaraka ya ditjhelete ya matjhaba a ile a ntlafala ho tloha maqalong a selemo sa 2003 ka lebaka la maemo a nyehileng a maano a tsa ditjhelete le a tsa ditjhelete tsa mmuso le ditheko tse phahameng tsa matsete. Ntlafalo ya moruo lefatshe ka bophara e ne e bonahala e le teng mme maemo a tsitsipano botsitsong ba tsa ditjhelete a ile a fokotseha haholo. Le ha ho le jwalo, ho na le maemo a tlokotsi a hlokang ho shebisiswa ka hloko, a tshwanang le tsitsipano tsa dipolotiki ditikolohong tsa lefatshe, ditheko tse nyolohileng tsa matjhaba tsa oli, mokitlane o nyolohileng wa kgwebisano le dinaha tsa kantle le wa buka ya ditjhelete tsa naha, boemo ba lefapha la dibanka la Asia, le bokamoso ba sekgahla sa phapanyetsano ya ditjhelete.

Diketsahalo tsa moruo tsa lehae

Moruo wa Afrika Borwa e sale o ntse o matlafala mme o le karolong e hodimo ya kgolo ya moruo ho tloha kgwedi-tharong ya bone ya selemo sa 1999. Hona e bile nako e telele ka ho fetisisa yeo kgolo ya moruo e phahameng e kileng ya ngodiswa paleng ya naha. Le ha ho le jwalo, ka selemo sa 2003 kgolo ya tlhahiso ya thepa ka hare ho naha e ile ya theoha, ho neng ho bontsha kgolo e monyebe moruong wa lefatshe le ho matlafala hwa sekgahla sa phapanyetsano sa ranta. Keketseho ya tshbediso ya ditjhelete ke mmuso kgahong ya ditsela le meaho, phokotso ya lekgetho, phokotso ya sekgahla sa kadimo le ho nyollwa hwa selemo hwa meputso ya basebetsi di ile tsa baka hore tlhahiso ya thepa ka hare ho naha e eketsehe mme hona ho ile hwa eketsa hore sekgahla sa tlhahiso ya thepa ka hare ho naha se eketsehe haholo ho tloha maqalong a selemo sa 2004. Sekgahla sena se eketsehileng sa tlhahiso ya thepa, se ne se bonahala mafapheng ohle a bohlokwa a tsa moruo.

Sekgahla se mahareng sa keketsheho ya tlhahiso ya thepa ka har'a naha ka selemo ho ntshitswe sekgahla sa infoleishene se ile sa eba diperesente tse 3 karolong ena e hodimo ya kgolo ya moruo nakong ya hajwale. Le ha sekgahla sa kgolo ya moruo se ne se feta kgolo ya setjhaba, mme karolo ya motho ka mong moruong wa naha e ile ya eketseha, e ne e tsamaisana le ho fokotseha hwa mesebetsi. A mang a maemo a teng naheng, a hlobahetsang, a ntse a sitisa ho ka fihlelwa hwa theho e phahameng ya mesebetsi.

Kgolo ya moruo e ile ya tshhehswa ke kgolo e matla ya theko ya thepa ya lehae. Sekgahla se mahareng sa kgolo sa tlhokahalo ya thepa ya lehae se ne se hakanyetswa ho diperesente tse 4 karolong e hodimo ya kgolo ya moruo. Sekgahla sa kgolo sa theko ya thepa ya lehae se ile sa eketseha haholo ho tloha ho diperesente tse 3,5 karolong ya pele ya selemo sa 2003, ho ya ho diperesente tse 6,0 karolong ya pele ya selemo sa 2004. Dikarolo tsohle tsa bohlokwa tsa theko ya thepa di ile tsa baka kgolo e potlakileng tlhokehong ya thepa ya lehae, empa hwa bohlokwa ntlheng ya kgolo e bile kgolo ya diperesente tse 12 ya matsete a sa kenyeletsang infoleishene a sa fetoheng.

Ka ha kgolo ya theko ya thepa ya lehae e ne e feta kgolo ya tlhahiso ya thepa ka har'a naha, buka ya kgwebisano ya naha le dinaha tse ding e ile ya fetoha ho tloha ho phaello ka selemo sa 2002 ho ya ho mokoloto ka selemo sa 2003 le karolong ya pele ya selemo sa 2004. Ka ho qoholla, kgolo ya theko ya thepa e ile ya baka hore matla a thepa e tswang dinaheng tsa kantle, e sa kenyeletsang infoleishene, a eketsehe ka sekgahla se seholo, ha kakaretso ya dihlahiswa tse romellwang matjhabeng tsa thepa le ditshebeletso e ile ya fokotseha. Ka lehlohonolo, phapanyetsano ya theko ya thepa e tswang le e kenang ya Afrika Borwa le lefatshe ka bophara e ile ya hola ka lebaka la ditheko tsa disebediswa tsa matjhabeng tse nyolohileng, mme hona ho ile hwa e ba le ditla-morao tse ileng tsa baka hore mokoloto bukeng ya kgwebisano le dinaha tse ding ha e bapiswa le tlhahiso ya

thepa ka hare ho naha e be peresente e le nngwe (1) ka selemo sa 2003 le diperesente tse 2,5 karolong ya pele ya selemo sa 2004.

Mokoloto ona o ile wa fokotsa bohale ke diphaello tse ngata bukeng ya kgwebisano ya ditjhelete ya naha le dinaha tse ding, ho ileng hwa baka hore gauta le ditjhelete tse ding tsa naha tsa matjhabeng di nyolohe. Boholo ba dikarolo tsa bohlokwa tsa matsete di ile tsa kenya letsoho keketsehong ena ya tjhelete e kenang ka hare ho naha, mme dikarolo tsa bohlokwa tsa ditjhelete tse tswang kante di ne di kenyeletsa ditjhelete tse sebedisetswang kgwebo, dikadimo le dipolokelo tse tswang dibankeng tsa matjhaba, mefuta ya matsete ka ho fapana le ho rekwa hwa tse ding tsa dikgwebo tsa lehae.

Diketsahalo ho tsa ditjhelete

Diketsahalo ho tsa ditjhelete di ka hlaloswa ka hore ho bile le kgolo e tswelang e matla ya tjhelete yohle e teng ka har'a naha ka kakaretso. Kgolo dikgweding tse leshome le metso e mmedi ho tjhelete ya naha ka kakaretso (M3) e ile ya ya hodimo le tlase haufi le boemo ba diperesente tse 12 maqalong a selemo sa 2003, ho neng ho bontsha keketseho ya ditshenyehelo thepeng e sebediswang malapeng le sekgahla sa kadimo se tlase ha ho bapiswa. Leha ho ka ba thata ho amanya dikgolo tsena le botsitso ba ditheko ba nako e telele, le ha ho le jwalo di ne di le ka tlase haholo ho ntlha e kileng ya fihlelwa e hodimo ka ho fetisisa ya kgolo ya M3 ya diperesente tse 23,5 ka kgwedi ya Motsheanong selemong sa 2002. Ho ileng hwa kenya letsoho kgolong ya M3, ke sekgahla sa kgolo sa dikgwedi tse leshome le metso e mmedi, sa dikadimo tse fanwang ke dibanka ho karolo e ikemetseng ya setjhaba se ileng sa eketseha haholo mme sa ema haufinyane le boemo ba diperesente tse 12 selemong sa 2003 le kgwedi-tharong ya pele ya selemo sa 2004. Kgolo ya dikadimo tse fanwang ke dibanka e ile ya fokotsehela ho diperesente tse 8,9 ka Phuptjane selemong sa 2004.

Ho ipapisitswe le mebaraka ya matjhaba ya diabo, ditheko tsa diabo JSE Securities Exchange SA, di ile tsa qalella ho matlafala ho tloha ka Mmesa mme tsa eketsehela ho diperesente tse 51,9 maqalong a Tlhakubele ka selemo sa 2004. Hape, ka lebaka la ho hloka tshepo ho bokgoni ba dikgwebo hore di tla ba le diphaello ka nako e telele, theko ya diabo ka kakaretso e ile ya theoha ka diperesente tse 7,8 ka la 31 Phupu selemong sa 2004.

Theko ya dibonto e neng e ile ya eketseha ho tloha maqalong a selemo sa 1999, e ile ya tswelapele ho nyoloha selemong sa 2003. Hona ho bonahetse ha diphaello tsa bonto ya R153 di theoha ho tloha ho diperesente tse 10,76 ka la 2 Pherekong 2003 ho ya ho diperesente tse 8,83 ka la 17 Tshitwe. Keketseho thekisong ya dibonto mebarakeng, le ho ntlafala hwa diphaello tsa dibonto lefatsheng ka bophara ho ile hwa susumetsa keketseho ya phaello ya bonto ya R153 ho tloha ho diperesente tse 10,26 ka la 15 Phuptjane 2004. Ka morao ho moo, ho matlafala ho matla hwa boleng ba ranta ba kante ho ile hwa tlisa phaello ya R153 tlase ho diperesente tse 9,62 ka la 31 Phupu selemong sa 2004.

Ditjhelete tsa mmuso

Mokoloto wa mmuso pele ho ntshuwa ditjhelete tsa dikadimo le tsa ho lefa mokitlane e bile diperesente tse 2,4 ha e nkuwa e le karolo ya thepa e hlahiswang ka hare ho naha selemong sa ditjhelete sa 2003/04, ha selemong sa ditjhelete se fetileng karolo ena e ne e le diperesente tse 1,1. Kgolo ena ya mokoloto e ne e bontsha phetoho e sekametseng ho boemo ba leano la tsa ditjhelete tsa mmuso le nyehleleng, le tsepameng ntlheng ya matsete a ditsela le meaho.

Leano la tsa ditjhelete

Jwalo ka ha ho se ho bontshitswe, leano la tsa ditjhelete le ile la fihlela katleho e hodimo selemong se fetileng, la ba la susumeletsa phihlelo ya botsitso ba ditheko bo boholo. Komiti ya leano la tsa ditjhelete (MPC) e ile ya eketsa sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ho dibanka makgetlo a mane ka dikgato tse 400 ho fihla ho diperesente tse 13,5 nakong ya ho tloha ka Pherekong ho fihlela ka Lwetse selemong sa 2002. Keketseho tsena, hammoho le ho theoha hwa theko ya dijo, le ho matlafala hwa boleng ba ranta ba kante, di tlisitse maemo a neng a batleha. Sekgahla sa kgolo sa infoleishene e sa kenyeletsang tswala ya mekoloto ya matlo (CPIX), se ile sa theoha ho tloha ho diperesente tse 11,3 ka Pudungwana selemong sa 2002 ho ba ka hare ho meedi e behilweng ka Lwetse selemong sa 2003. Se ile sa fihlela maemo a tlase dikgweding tse leshome le metso e mmedi, a diperesente tse 4,0 ka Tshitwe selemong sa 2003, pele se nyolohela ho diperesente tse 5,0 ka Phuptjane selemong sa 2004.

Maemo a na a ile a fana ka monyetla wa ho fetola ntlha kemo ya leano la tsa ditjhelete. Sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ho dibanka, se ile sa fokotswa ka dikgato tse 550 ka kakaretso makgetlong a mahlano a latellanang ka mor'a dikopano tsa MPC ho tloha ka Phuptjane ho isa ka Tshitwe selemong sa 2003. Ho theoha hona ho ile hwa theolela sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ho dibanka, ho diperesente tse 8, e leng maemo a tlase ka ho fetisisa e sa le ho tloha ka selemo sa 1980.

Phokotso ya sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ho dibanka e ne e netefatswa ke mabaka a mmalwa. La pele, e bile e le la bohlokwahadi, ke hore CPIX e ne e lebelletswe hore e tla dula e le ka hare ho meedi e beilweng dilemong tse pedi tse latelang. La bobedi, sekgahla sa infoleishene ya thepa e hlahiswang, se ile sa theoha haholo sa ba sa e ba ka tlase ho noto (0) ho tloha ka Lwetse selemong sa 2003. La boraro, matla a ranta ha e bapiswa le ditjhelete tsa dinaha tseo e hwebisanang le tsona ho kenyeletswa infoleishene, a ile a nyoloha ka diperesente tse 16 selemong sa 2003. La bone, ditebello tsa infoleishene di ile tsa theoha haholo. Ntlheng ya bohloko, ditheko tsa matjhaba tsa oli di ile tsa fihlela boemo bo hodimo ba pallo e behilweng ke Organisation of the Petroleum Exporting Countries (OPEC). Lebakeng la botshelela, sekgahla sa keketsheho sa theko ya dijo se ile sa qala ho fokotseha ho tloha mafelong a selemo sa 2002 ho ya maemong a tlase, ha ho bapiswa, karolong ya bobedi ya selemo sa 2003.

Mabaka a mmalwa le ona a ile a tshehetsa qeto ya MPC ya ho nyehlisa ntlha-kemo ya leano la tsa ditjhelete. Ona a ne a kenyelletsa leano la tsa ditjhelete tsa mmuso le tjhatsi, boemo bo batlang bo tsitsitse, ha ho bapiswa, ba buka ya kgwebisano le dinaha tse ding, tlhokahalo ya matshwao a bontshang mathata phepelong ya disebediswa, le boemo ba infoleishene bo tlase lefatsheng ka bophara. Ho feta moo, ka ha sekgahla sa infoleishene se ne se ntse se theoha, mme se ne se lebeleletse ho theoha le ho feta, hona ho ne ho bolela hore sekgahla sa kadimo sa ditjhelete, ho sa kenyeletswa infoleishene, se ne se ka phahama haeba sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ho dibanka se sa fetohe.

Laha tjhebahalo ya infoleishene e bonahetse e tshepisa karolong ya pele ya selemo sa 2004, MPC ha e ka ba ya fetola sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ho dibanka ka lebaka la ditlokotsi tse neng di ka tliswa ke maemo a matle bo senyekge-nyekge. Ditlokotsi tsena di ne di kenyelletsa ditumellano tsa meputso ya basebetsi e hodimo e ileng ya susumetswa ke boemo ba infoleishene bo neng bo le hodimo ka selemo sa 2002, tlhokahalo e kgolo ya thepa ya malapeng le disebediswa le ditheko tse neng di ntse di le hodimo mme di ntse di eketseha tsa ditheko tse laolwang ke mmuso.

Ditheko tsa dijo tse nyolohileng le tsona e bile sesosa sa ngongoreho kopanong ya Hlakola selemong sa 2004, empa tshabo ya ho nyoloha ho hodimo hwa theko ya dijo e ile ya nyamela ha dipula tsa matlopo-tlopo di na ka kakaretso. Ka Mmesa theko ya oli e ne e le yona e bonahalang e le sesosa se seholo sa maemo a tlokotsi malebana le ho ka fihlela boemo ba infoleishene bo behilweng hoba theko ya oli e tala e ne e ntse e tswelapele ho nyoloha kapele haholo.

Ntle le ho diketsahalo tsena, ho na le ditlokotsi tse ding tse ka bang le tshutshumetso e mpe boemong bo tshepisang ba infoleishene ba ka moso. Ho tsa matjhaba, ho na le matshwao a hore ho ntlafala hwa moruo wa lefatshe ka bophara ho ka baka ho nyoloha, ka kakaretso, hwa sekgahla sa kadimo, ho ka fokotsang phapang ya sekgahla sa kadimo pakeng tsa Afrika Borwa le lefatshe ka kakaretso. Hae mona, boemo ba tlhokahalo e kgolo ya thepa e sebediswang bo ama thepa e kenang ka hare ho naha mme bo ba le seabo katolohong ya mokoloto wa buka ya kgwebisano ya naha le dinaha tse ding. Ho tswela pele hwa sekgahla sa keketsheho ya ditjeo tsa mosebetsi ka mong o kenyeleditseng infoleishene le ho hola ho matla ho tswelang pele hwa tjelete yohle e teng ka hare ho naha le tsona di nkuwa e ka ba ditshoso botsitsong ba ditheko.

Ntle le maemo ana a sa jeseng ditheohelang, ho na le mabaka a lekaneng a kgothatsang mme a kgodisang MPC hore moedi wa infoleishene o behilweng o tla fihlelwa nakong e shebetsweng pele. Ona a kenyeletsa maemo a tlase kapa a tlase ho noto a infoleishene ya tlhahiso ya thepa, maemo a tlase a infoleishene lefatshe ka bophara, tshebediso e tlase ya bokgoni ba disebediswa tsa tlhahiso, boitshwaro bo botle tshebedisong ya ditjelete tsa mmuso, phokotso ya ho nyoloha hwa ditheko tse laolwang ke mmuso tsa disebediswa le ditebello tse tlase tsa infoleishene ka kakaretso. Diketsahalo tsena, hammoho le ho nyoloha ka diperesente tse 7,5 hwa matla a ranta ha e bapiswa le ditjelete tsa dinaha tseo e hwebisanang le tsona ho kenyeletswa infoleishene, ho tloha ka la 16 Phuptjane selemong sa 2004, ho isa la 11 Phato selemong sa 2004, ho ile hwa susumetsa MPC ho nka qeto ya ho theola sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ho dibanka ka dintlha tse 50 ho isa ho diperesente tse 7,5 ka selemo ho tloha ka la 13 Phato selemong sa 2004.

Ditsela tsa tshebetso ho tsa ditjelete

Tjelete e ntshitsweng mebarakeng ya ditjelete ka mokgwa wa ho nyolla tjelete yeo dibanka di tlamehang ho dula di e beile Bankeng ya Reseve, le ka mokgwa wa ho rekisa dibonto, e ile ya fokotswa hape selemong se fetileng. Tjelete ena e ile ya nyolohela ho maemo a ka hodimo ka ho fetisisa a dibilione tse R80,4 mafelong a Phato selemong sa 2002, e le ka lebaka la ditahlehelo ho mokitlane o sa tshirelletsehang wa Banka le dithuso tse etseditsweng dibanka tse neng di na le mathata a ditjelete tsa dipokello tse ileng tsa ntshuwa ka bongata. Ka lebaka la ditefo tsa mekitlane ke dibanka ho Banka ya Reseve, diphaello tse tlileng ho Banka ya Reseve, ha ditumellano tsa phapanyetsano ya ditjelete tsa matjhaba tsa kamoso di ile tsa butswa ka nako ya ho matlafala hwa ranta ha e bapiswa le dolara, le ho ntshuwa hwa tjelete mebarakeng ya ditjelete ka ho butswa hwa dibonto tsa nako e kgutshwane mokotleng wa Banka ya Reseve wa dibonto, le thekiso ya dibonto ke Banka ya Reseve, ho ile hwa etsa hore tjelete e ntshitsweng mebarakeng ya ditjelete e fokotsehele ho dibilione tse R25,8 mafelong a Tshitwe selemong sa 2003, pele e nyolohela hape ho dibilione tse R42,3 mafelong a Phuptjane selemong sa 2004.

Phokotso ena ya tjehelete e sebediswang yeo Banka e entshitseng mebarakeng ya ditjhelete e ile ya nea Banka monyetla o pharalletseng wa ho kgetha hore na e sebedisa mekgwa e feng tseleng ya ditshebetso tsa yona. Ha jwale tjehelete e ntshuwa mebarakeng feela ka mokgwa wa ho reka le ho rekisa hwa dipampiri-tjehelete tsa matsete tsa nako e teletsana, le thekiso ya dipampiri tsa matsete tsa Banka ya Reseve, le thekiso ka kotloloho ya dibonto tsa mmuso tse Bankeng.

Pokello ya ditjhelete tsa phapanyetsano tsa matjhabeng

Boleng ba ranta ba kantle bo fihlelwa ke phepelo le tlhokahalo ya ditjhelete tsa matjhaba mebarakeng. Le ha ho le jwalo, Banka e nnile ya tswela pele ho reka didolara mebarakeng tsa boleng ba dibilione tse US\$10,4 ho tloha maqalong a selemo sa 2003 ho isa ho la 31 Phuptjane selemong sa 2004, e le ka sepheo sa ho nyolla pokello ya ditjhelete tsa phapanyetsano tsa matjhabeng. Ditla-morao tsa leano lena, le phumano ya diphaello tse hlahang dikadimong tsa mmuso ho tswa ka ntle, mokitlane o sa tshireletsehang wa ditjhelete tsa matjhaba tsa Banka o neng o le ka tlase ho noto o ile wa fediswa ka Motsheanong selemong sa 2003 le mokitlane o sa tshireletsehang wa phapanyetsano ya ditjhelete ya matjhabeng o ile wa kwalwa ka Hlakola selemong sa 2004. Leano lena hape le ile la lebisa kgolong ya gauta le pokello ya ditjhelete tsa phapanyetsano tsa matjhabeng tsa naha, ho tloha ho dibilione tse US\$7,8 mafelong a Tshitwe ka selemo sa 2002 ho ya ho dibilione tse US\$11,8 mafelong a Phupu selemong sa 2004, ha mekitlane e entsweng matjhabeng ho ipapisitswe le ditjhelete tsa naha tsa matjhaba di ile tsa eketseha hanyenyane ka nako ena.

Bofokodi bo neng bo ntse bo tswela pele, bo pharaletseng ba dolara ya Amerika mebarakeng ya lefatshe ya ditjhelete e bile le leng la mabaka a entseng hore matla a ranta a eketsehe ho ipapisitswe le bongata ba kgwebisano, ka diperesente tse 16 selemong sa 2003 le ka diperesente tse 9 dikgweding tse supileng tsa pele tsa selemo sa 2004. Boleng ba ranta ba kantle bo boetse ba tshehetswa ke maemo a fapa-fapaneng ho kenyelleditswe botsitso bo boholo ba ditheko, ditheko tse nyolohang tsa mahakwe le disebediswa tse ding, sekgahla sa kadimo sa lehae se hodimonyana ha se bapiswa le sa dinaha tse tswetseng pele, ho tloswa hwa ditshitiso tse teng mebarakeng ya phapanyetsano ya matjhaba le ho matlafala ka kakaretso hwa tsela yeo matjhaba a neng a sheba tsamaiso yohle ya moruo wa Afika Borwa.

Botsitso ho tsa ditjhelete

Katleho ya ho fihlela sepheo sa botsitso ba ditheko e itshetlehile haholo ho botsitso lefapheng la tsa ditjhelete. Banka e na le mesebetsi e mene e pharaletseng e le ho tlisa maemo a tsitsitseng dikgwebong le mebarakeng ya ditjhelete, tsona ke:

1. Ho fana ka tjehelete e lekaneng ya pamapiri le ya tshepe mme ya boemo bo hodimo.
2. Ho netefatsa bokgoni le boemo bo hodimo ba mokgwa wa ho lefa wa naha.
3. Ho ntshetsa pele mokgwa wa tshebetso e ntle wa dibanka ka ho sebedisa mekgwa ya matjhaba e amohelehang ya bohlahlobi le tsamaiso ya dibanka.
4. Ho hlwaya le ho hlahlobisisa dikotsi tse ka bang teng tse ka amang tshebetso ya tsa ditjhelete ka kakaretso mme tse ka amang dibanka tsa ba tsa fokotsa matla a leano la tsa ditjhelete.

1. Tjhelete e sebediswang

Moruo o ka sebetša hantle ha fela ho na le tjhelete e lekaneng ya boleng bo hodimo ka har'a naha. Selemong se fetileng Banka e boetse ya atleha ho fepela tjhelete e sebediswang e lekaneng ho dibanka le ho lefapha la ditjhelete ka kakaretso. Tjhelete ya pampiri e sebediswang ha jwale, e sale e kena tshebetsong ho tloha ka selemo sa 1992, ho ka nnang hwa etsa hore e be kotsing ya ho sebediswa mmoho le tjhelete ya mokunyata e tshwanang le yona. Ka hona matshwao a tshireletso a tjhelete ya pampiri a ntse a ntlafatswa ho thibela ho etswa hwa tjhelete ya mokunyata. Tjhelete ya tshepe e ntjha ya diranta tse hlano (R5) e entswe e le ho etsa bonnete ba hore e dula e le boemong bo hodimo. Ho feta moo, mohoo o ile wa lebiswa setjhabeng ho se hlokomedisa le hore se be tjhatsi malebana le dithjelete tse seng molaong tsa mokunyata.

2. Tsela ya tefo ya naha

Ntho e nngwe ya bohlokwa mme e hloka halang botsitsong ho tsa ditjhelete ke mokgwa wa ho lefa o tshepahalang mme o bebofatsang phapanyetsano ya ditjhelete mahareng a bafapanyetsani. Dilemong tse hlano tse fetileng, mehato e ile ya nkuwa ho ntlafatsa le ho fokotsa maemo a tlokotsi tseleng ya tshebetso. Ka selemo sa ditjhelete sa 2003/04 mmotlolo wa ho kgutlisa ditshenyehelo o ile wa kenngwa tshebetsong ho kgutlisetsa ditjeo tsohle madulong tsa tshebetso ya South African Multiple Option Settlement tse bileng teng selemong. Kgatelo-pele e bile teng ho kenya ranta e le tjhelete e tla sebediswa e le mokgwa wa ho lefa marang-rang a ditefano a Continuous Linked Settlement le ho ngolwa hwa molao wa ditefano o bitswang National Payment System Amendment Bill ho ile hwa phethahala.

3. Melao ya dibanka

Kgato e kgolo lefapheng la melao ya dibanka e bile phethahatso ya molao o motjha wa Basel II ka Phuptjane selemong sa 2004. Ho ile hwa nkwa qeto, e kenyeletsang, ya hore mekgwa e bonolo ya ho fumana maemo a tlokotsi ao banka e ka kopanang le ona e tla kenngwa tshebetsong mafelong a selemo sa 2006. Mekgwa e tswetseng pele ya ho hlahloba maemo a tlokotsi e tla kenngwa tshebetsong mafelong a selemo sa 2007, ka morao ho ho fumana sephetho sa ka mora teko ya mekgwa ena e metjha e le tshebetsong. Qeto ena e ipapisitse le ho kenngwa tshebetsong hwa Basel II Afrika Borwa e ileng ya amohelwa ke Banka yaba ya fetisetswa ho bohle ba amehang ka Hlakola selemong sa 2004. Banka e entse mokgwa wa dipuisano ho etsa bonnete ba hore ho kenngwa tshebetsong hwa Basel II ho tla hlahlojwa hantle. Ka tshebedisano-mmoho le Lekala la tsa Ditjhelete la Naha, Banka e ikakgetse ka setotswana mererong e mengata ya ho ntlafatsa ho feta tsamaiso le bokgoni ba taolo ya ditlokotsi ho tsa dibanka, hape e tswetse pele ho hlahloba le ho tshehetsa merero ya ho atololosa phumantsho ya ditshebeletso tsa dibanka.

4. Botsitso lefapheng la tsa dibanka

Mokgwa wa tshebetso wa dibanka ka kakaretso o tsitsitse Afrika Borwa. Setsokotsane se bileng teng ka selemo sa 2002 se ile sa phekolwa kapele, empa sa lebiswa ho kgokahanyo ya ditshebeletso le lesisitheho ho babehi ba ditjhelete dibankeng tse nyane. Le ha ho le jwalo, ho tloha ka Mmesa selemong sa 2003, dipolokelo di ile tsa

qala ho kena butle dibankeng tse nyane ha tshepo ya hore di tla ba le bokgoni e qala ho eketseha.

Dibanka di na le tjehele ya tlhahiso e lekaneng. Dibanka di ile tsa dula di le tlas'a tsamaiso e ntle mme mokgwa wa tshebetso o ditjeo di tlase, diphaello tse tswang diabong le tse tswang matseteng di ile tsa ntlafala dikgweding tse leshome le metso e mmedi tse fetileng. Thepa ya dibanka e ile ya eketseha, le boleng ba matsete bo ile ba ntlafala. Mekitlane yeo dibanka di fanang ka yona, fela e sa di tswela molemo, e ile ya theoha ho tloha ho dibilione tse R25 mafelong a Phuptjane selemong sa 2003 ho ya ho dibilione tse R21 mafelong a Phuptjane selemong sa 2004.

Matshwao a pharaletseng a bontshang tlakotsi ya kadimo ya ditjehele le ona a fana ka maikutlo a hore lefapha la tsa ditjehele la Afrika Borwa le tsitsitse. Dikgweding tse leshome le metso e mmedi kgolo ya kadimo ya ditjehele lefapheng la dikgweba e ile ya fokotseha haholo ho tloha ho diperesente tse 14,5 ka Phuptjane selemong sa 2003 ho ya ho diperesente tse 2,5 ka Phuptjane selemong sa 2004. Le ho ja mekitlane ya malapeng ha e bapiswa le tjehele ya malapeng e ka sebediswang ho reka, e eketsehile ho tloha ho diperesente tse 50,7 kgwedi-tharong ya bone ya selemo sa 2002, ho ya ho diperesente tse 54,3 kgwedi-tharong ya bobedi ka selemo sa 2004, boemo ba papiso ena bo ntse bo le tlase ha bo bapiswa le maemo a ngodisitsweng dilemong tsa bo-1990.

Tshebedisano mmoho moruong wa tikoloho

Banka e boetse ya beha sehlohlolong taba ya ho ntshetsa pele tshebedisano mmoho moruong wa Afrika, haholo-holo karolong e ka Borwa ya Afrika selemong se fetileng. Katleho ya Leano le Letjha la Ntshetso Pele Moruong wa Afrika (NEPAD), tharollong ya mathata a tsa moruo Afrika, mathata a dipolotiki le a amang setjhaba e bohlokwa ho hohela matsete a tswang kantle tikolohong ya Afrika. Ho hloka-hloka boiteko bo kopanetsweng ho fetola ho theoha hwa dipolokelo le matsete dinaheng tse ngata tsa Afrika, ho ntshetsa pele kgwebisano ka hare ho tikoloho le ho ntshetsa pele mebaraka e phehisanang tikolohong. Tikolohong e ka Borwa ho Afrika, Banka e ile ya tswela pele ho kenya letsoho merererong e fapaneng ya ntshetso pele tikolohong.

Tsamaiso ya kahare

Ho tsa tsamaiso ya kahare ya Banka, ho ile hwa phehellwa ho tsepamisa maikutlo tabeng ya phokotso ya ditshenyehelo ho sa lahlwe boiphihlelo. Ka hoo, palo ya basebetsi ba Banka e ile ya fokotswa ho tloha ho 2 338 ka la 31 Phato selemong sa 2002 ho ya ho 2007 ka la 30 Phuptjane selemong sa 2004. Phokotso e hlokolosi ya ditjeo tse ding tsa ho ntshetsa tshebetso pele e ile ya thibela kgolo ya tsona ho ema ho diperesente tse 6,5 fela, selemong sa 2003/04 sa ditjehele haeba ho sa kenyeletswa ditjeo tsa ho ajwa hwa tjehele e ntjha.

Le hoja lenane la basebetsi le ile la fokotswa, Banka e ile ya atleha ho ntshetsa pele maikemisetso a yona a ho ba le basebetsi ba bontshang sebopeho sa setjhaba sa Afrika Borwa mekgahlelong yohle le bonneng le botshehading le merabe e fapaneng ya setjhaba. Mafelong a Phuptjane selemong sa 2004 ho ne ho ena le basebetsi ba etsang diperesente tse 54,1 tsa batho ba batsho le diperesente tse 45,6 tsa batho ba batshehadi, e leng ntlafalo e kgolo ho tloha dilemong tse hlano tse fetileng. Banka e tswela pele ho

nka ntshetsopele ya basebetsi ba yona e le boikarabello ba yona bo ka sehlohlolong. Nako e ngata le ditjhelete di sebedisetswa thupello le thuto ya basebetsi selemo ka seng.

E le ho bontsha bohlokwa ba taolo ya ditjeo le teka-tekano mosebetsing, lekgotlana la tshebetso le ile la thehwa ho hlaloba *Buka ya Banka ya Melao ya Basebetsi* le maano a amang basebetsi. E le karolo ya ho fetola boemo ba Banka, ho hloka hore ho ntjhafatswe melao ya basebetsi ho etsa hore e tshwane le melao ya basebetsi e tlwaelehileng ya tshebetso ka kakaretso mebarakeng. Lefapheng la phapanyetsano ya ditaba ka mokgwa wa thekenoloji, merero e mmalwa e ile ya nkwa ka tebello ya hore e tla fokotsa ditshenyehelo, e be e matlafatse maemo a tshireletso le boiphihlelo bo boholo.

Diketsahalo tse ding tsa bohlokwa tsamaisong, di ne di kenyeletsa ho ikamahanya le Polelo e mabapi le Mokgwa wa Tshwaro ya Dibuka o Amohelang wa Afrika Borwa (South African Generally Accepted Accounting Practice), le wa AC133 (Statement AC133) le pheletso ya Lengolo la Kutlwano (Memorandum of Understanding) dipakeng tsa Lekala la tsa Ditjhelete la Naha le Banka, le totobatsang moralo wa dipuisano ho bea leihlo ditabeng tsa moruo ka kakaretso, tsa dibanka, tsa ditjhelete le tsa melawana ya teng.

Qetello

Ha ke dihella dikgala, ho hloka hore ho hlakiswe hore ho bohlokwa haholo hore sekgahla sa infoleishene se tlase se bolokwe dilemong tse tlang e le hore ditebello tsa infoleishene e be ntlha e nyane meralong ya dikgwebo le malapeng. Haeba hona ho ka fihlelwa, re tla be re fihletse katleho ya ho tisa botsitso dithekong qetellong. Botsitso dithekong ke boemo bo hlokaalang ho ka fihlela kgolo ya moruo ka botlalo, empa hona ha ho bolele hore bo tla tisa ditholwana tseo tse lebeletsweng habonolo fela. Kgolo e matla ya theho ya mesebetsi e ka fihlelwa ha fela botsitso ba ditheko bo ka lebisa ho dipolokelo tse hodimo le matsete a eketsehileng, hape haeba botsitso bona e ka ba lona lebaka la bohlokwa le ka etsang hore bo-ramatsete ba tswang kantle ba thehe dikgwebo Afrika Borwa.

Dilemong tse tlang, Banka e tla tswelapele ho nka boikgathatso ho fihlela tshebetso e tswileng matsoho le ho feta pele. Motheo wa leano la tsa ditjhelete e tla ba ho boloka botsitso ba ditheko ha tsela tsa tshebetso tsa mebarakeng di tla sebediswa ka hare ho naha le tsamaiso ya ditjhelete tsa matjhaba. Taolo ya dibanka e tsitsitseng e ipapisitseng le tsela ya tshebetso ya matjhaba e tla kenngwa tshebetso, ha maemo a tlokotsi lefapheng la ditjhelete ka bophara a tla salwa morao ka hloko. Ho tla tsepamiswa maikutlo haholo kgodisong ya bokgoni ba basebetsi le ntlafatsong ya ditsebo tsa basebetsi.